

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ, ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ, ПРОДУКТИВНА ПРАЦЯ УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ У 80-х РР. ХХ СТ.

Постановка проблеми. У сучасних педагогічних дослідженнях стають актуальними питання об'єктивної оцінки історичного вітчизняного досвіду на основі фактів, порівняльного аналізу досвіду організації шкільної практики в контексті освітніх процесів та економічно-політичних змін з урахуванням ментальності і традицій народу. При зміні соціально-економічних умов протягом ХХ століття простежується оновлення змісту, форм і методів трудового навчання, продуктивної праці та профорієнтації старшокласників. Соціально-політичні зміни, орієнтація на перебудову економіки країни у 80-х рр. ХХ ст. змінили концептуальні підходи до системи трудової підготовки, продуктивної праці учнів, що посилювало значення професійної орієнтації і спрямувало її на забезпечення самовизначення та самореалізації особистості як майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами трудової підготовки учнівської молоді в Україні займаються: А. Вихрущ, Л. Денисенко, Г. Кондратюк, Г. Левченко, С. Лісова. У цих дослідженнях розглядаються трудове навчання і продуктивна праця учнів як основа ефективної підготовки особистості до життя, творчого розвитку. Великого значення проблемі поєднання навчання з продуктивною працею, формуванню практичних умінь і навичок підростаючого покоління надавали вчені А. Алексюк, В. Бондарь, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Савченко, С. Чавдаров. Вивчення якості знань, умінь з трудового навчання та стану трудового виховання і профорієнтації учнів розкрито в роботах Н. Калініченко, В. Мадзігона, Д. Тхоржевського. У цих дослідженнях приділяється увага взаємодії школи з навчально-виробничими комплексами як одному з ефективних шляхів профорієнтації. Що зумовлювало актуалізацію таких напрямів у діяльності школи: економічного виховання, технічної творчості, дослідницької діяльності. Ці напрями актуальні і для сучасної школи, а профорієнтаційна спрямованість форм, методів трудового навчання, продуктивної праці цікаві для широкого загалу.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити досвід організації профорієнтації, трудового навчання, продуктивної праці учнів середніх шкіл України у 80-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У 1984 року здійснення реформи загальноосвітньої і професійної школи передбачало вдосконалення змісту освіти, методів і засобів навчання та виховання, подальше зміцнення зв'язків школи з життям. З цією метою важливе значення в розвитку народної освіти надавалося поліпшенню трудового виховання, продуктивної праці та професійної орієнтації учнівської молоді. У комплексі вони розглядалися як важливі фактори формування особистості та засобами забезпечення народного господарства трудовими ресурсами [4].

Варто, у зв'язку з проблемою дослідження, наголосити й на тому, що в досліджуваний період в Україні в школах проводилися і профорієнтація, і трудове навчання, і продуктивна праця як комплекс заходів. Наприклад, готуючись до екскурсії на цукровий завод у Тетіївському районі Київської області, вчителі самі насамперед знайомилися з професіями підприємства. Під час екскурсії вони орієнтували учнів на відповідні професії, використовуючи план: історія виникнення цукрового виробництва в нашій країні та в Тетіївському районі зокрема; загальна характеристика заводу: загальна та добова потужність і продуктивність; сировинна база, її характеристика; ступінь механізації та автоматизації виробничих процесів; призначення цеху тощо. Після оформлення учнями фотоматеріалів, експонатів сировини, напівфабрикатів і кінцевих продуктів виробництва, випуску бюлетенів було проведено зі школярами конференцію «Цукрова промисловість Тетіївщини», на якій вони характеризували особливості професій [6].

Одним із шляхів профорієнтації учнів у 80-х рр. була виробнича праця. Слід зазначити, що праця в загальноосвітніх школах стала розглядатися як навчальна

дисципліна, а не діяльність, що дає економічний ефект, як це було в 50-і роки. У таких умовах у школі відбувалося відчуження учнів від господарської діяльності. І все ж найбільш активні вчителі разом із керівниками шефських виробництв і в таких умовах намагалися залучати школярів до такої трудової діяльності, яка б давала економічний ефект та на практиці їх знайомила з певними професіями. Так, Івано-Франківське виробниче хутрове об'єднання «Гисмениця» з початку 80-х працює у співдружності зі школами міста у трьох напрямках: профорієнтація, трудове навчання (10-11 класи), продуктивна праця (5-11 класи). Зі шкільних класів організовано бригади, кожна з яких щодня отримує своє завдання, норму виробітку з пошиву рукавиць із хутра, головних уборів. Учня нараховувалася заробітна плата, кращим учнівським бригадам – грошові премії. Для ознайомлення з такими поняттями, як розподіл праці, планування роботи з бригадами проводилися заняття. Поєднуючи високоефективну виробничу діяльність членів учнівських бригад із знаннями з виробництва, учні отримали певну професію [2].

У школах Херсонської області учні в межах бригад самі організовували працю, соціалістичне змагання, облік праці як індивідуально, так і в ланках. Учні-бригадири дані змагання висвітлювали на екрані змагання. Отримання професії проходило при знайомстві з основною галуззю виробництва колгоспу, взаємозв'язками, спеціалізацію, поточним і перспективним плануванням, організацією праці та її оплатою, продуктивністю праці [6, с. 35-45].

На початку 80-х рр. ХХ ст. на зміну традиційній шефській роботі виробництва над школою, коли учням школи відводилась роль підопічного, прийшла співпраця школи та підприємства. Вона будувалася на основі плану соціально-педагогічної співпраці, в яку входили обов'язки школи й підприємства щодо «вдосконалення ідейно-політичного, морального, виховання, трудового навчання й професійної орієнтації учнів, активізації учнів у виробничих справах» [6, с. 85]. На підприємствах у межах співпраці відкривали виробничі цехи, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, де учні опановували робочі професії. У 1985 році діяло 3000 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів [6]. Так, у навчальному цеху Харківського токарного заводу учні виготовляли замовлення більш ніж на 100 одиниць переліку замовлення. У цеху діяла рада бригадирів, яких обирали за організаторські здібності, вміння очолювати бригаду [6]. Профорієнтація учнів СШ №126 м. Харкова із заводом «Електромашина» починалася з екскурсії молодшої школи на підприємство, продовжувалася для учнів середньої школи в клубі юних техніків, а для старшокласників – працюю на заводі. Для учнів було виділено необхідна кількість робочих місць та підготовлено інструкторів-наставників [6, с. 89]. На заводі «Серп і молот» м. Харкова старшокласники могли отримати кваліфікацію токаря й слюсаря 2-3 розряду. Учні при виконанні плану починали розуміти значення дисципліни. Навчальний цех мав відділ технічного контролю. Контролери з числа учнів спостерігали за виконанням технології та якістю виробу; результати контролю учні фіксували в спеціальний журнал, на основі яких обирали кращу бригаду [6, с. 90]. Така організація праці знайомила учнів із різними професіями. Учні школи № 69 у ході виробничої праці на Дніпропетровському комбайновому заводі знайомилися з продукцією цеху, її об'ємом, техніко-економічними показниками. При виробництві розкладних ліжок учні опановували технологію зборки виробу, знайомилися з вартістю й рентабельністю виробництва [6, с. 91]. Отже, посилення зв'язку школи з виробництвом можна визначити як один із шляхів профорієнтаційної роботи з учнями.

До особливостей профорієнтаційної роботи зі школярами можна віднести й тематичні збори батьків, присвячені працевлаштуванню та подальшому навчання учнів 8-10-их класів. Збори проводилися за участю представників навчальних закладів, СПТУ, виробничих колективів. Також практикувалися зустрічі учнів із випускниками попередніх років – студентами вишів, технікумів, працівниками сфери обслуговування, випускниками-механізаторами, учнями профтехучилищ, зустрічі учнів із виробничими колективами. Ще приклад успіху поєднання трьох компонентів – це «Шкільний агропром» (навчально-виробничий комплекс школи), створений спільними зусиллями колгоспу ім. Я. Галана,

педагогічного, учнівського колективів і батьків. Комплекс включав класи-кабінети, майстерні для початкових класів, майстерні, монтажно-демонстраційну, швейну справи, кузню, класи агрономії, тракторної справи, правил дорожнього руху і техніки безпеки, тваринницьку ферму, автотракторний парк, навчально-дослідне поле (2 га), поле учнівської виробничої бригади. Кожний трудовий підрозділ був базою для трудового навчання, виховання, профорієнтації та організації суспільнокорисної, продуктивної праці. Основою системи трудової підготовки стала учнівська виробнича бригада, яка об'єднувала практично всіх учнів школи в ланках овочівників, механізаторів, тваринників, садівників, кормозаготівельників [5]. Розглянемо досвід роботи Гайворонського МНВК з організації трудового навчання, продуктивної праці і профорієнтації. Цей комплекс мав потужну навчально-матеріальну базу, високопрофесійне кадрове забезпечення. Щорічний прибуток комбінату становив 180-200 тисяч карбованців, що давало можливість вирішувати провідні завдання трудової і профпідготовки учнів району, які навчалися в комбінаті, забезпечувати дослідницьку роботу, роботу гуртків раціоналізаторів, технічного моделювання, конструювання та інші. На ефективність поєднання трудового навчання, продуктивної праці та орієнтації на певну професію вказують такі результати: протягом десяти років (1980-1990 рр.) Гайворонський МНВК підготував 4655 кваліфікованих робітників для агропромислового комплексу, з них 770 трактористів, 1108 водіїв, 246 операторів машинного доїння, 272 електромонтери, 748 будівельників, з яких за отриманою спеціальністю працювало понад 60% випускників [3].

Ефективною формою ознайомлення старшокласників із різними професіями та умовами праці на практиці були, як і в попередні роки, екскурсії на місцеві підприємства. Наприклад, учні Старокостянтинівської середньої школи № 2 (Хмельницька область) за планом екскурсії знайомилися з історією заводу, спеціалізацією виробництва, управлінням виробництва, продуктивністю праці, виробничих зв'язків заводу, економією сировини, палива, енергії, планами економічного і соціального розвитку підприємства. На заключному етапі екскурсії проводилася бесіда про професії підприємства [6, с. 25-27].

Досвід учителів Київщини показує, що знання про невиробничу сферу значно поглиблюються в ході екскурсії на відповідні об'єкти. До таких екскурсій учителі заздалегідь готують учнів: чітко визначають її мету, основні завдання, пропонують прочитати відповідну літературу, записують план опису об'єкта невиробничої сфери, ознайомлення з об'єктом невиробничої сфери, з умовами праці робітників і службовців, зустрічаються з передовиками, адміністрацією [6, с. 35-45]. Приблизно за таким алгоритмом проводилося ознайомлення з місцевим виробництвом у багатьох середніх школах України.

Важливо в ракурсі нашого дослідження відмітити, що самі вчителі готувалися до екскурсії: відбирали економічні факти розвитку підприємства, попередньо знайомилися з технологічними процесами підприємства, вивчали цифри і факти з виготовлення продукції, організацію праці та відпочинок робітників, дізнавалися про кращих людей виробництва – ударників комуністичної праці, раціоналізаторів і винахідників, про хід виконання виробничих планів. Отриману інформацію використовували на заняттях.

Отже, спостереження за виробничими процесами в ході екскурсії допомагали учням на практиці ознайомитися з організацією праці на підприємстві, з одного боку, а з іншого – проводилася пропаганда потрібних народному господарству професій, профорієнтація серед випускників.

Висновки. Таким чином, поєднання трудового навчання, продуктивної праці та профорієнтації учнів середніх шкіл України у 80-х рр. ХХ ст. вплинуло на формування позитивного досвіду практичної трудової підготовки учнівської молоді, успішне функціонування та розвиток системи профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого розвитку потребує вивчення питання профорієнтованої спрямованості співпраці середніх та вищих навчальних закладів України та інших країн.

Список використаних джерел

1. Васильев Ю. К. Политехническое образование, трудовое воспитание и профориентация школьников (аннотированная тематика лекций) / Юрий Константинович Васильев. – М. : Знание, 1976. – 96 с.
2. Калініченко Н. А. Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні. друга половина XIX-XX століття (до 90-річчя В. О. Сухомлинського присвячується) : монографія / Н. А. Калініченко. – Кіровоград, 2007. – 560 с.
3. Мадзігон В. М. Вивчення якості знань, вмінь з трудового навчання та стану трудового виховання і профорієнтації учнів шкіл, МНВК: метод. рек. / В. М. Мадзігон. – К., 1982. – 48 с.
4. Об улучшении трудового воспитания, обучения, профессиональной ориентации школьников и организации их общественно полезного, производительного труда : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР // Правда. – 1984. – 4 мая.
5. Тхоржевський Д. О. Методика трудового і професійного навчання та викладання загальнотехнічних дисциплін / Д. О. Тхоржевський. – К.: Вища шк., 1992. – 332 с.
6. Экономическое образование и воспитание учащихся : пособие для учителя / Н. И. Горлач, И. Ф. Прокопенко, В. К. Розов. – К. : Рад. шк., 1989. – 336 с.

Черевань І. І.

Профориєнтація, трудове навчання, продуктивна праця учнів середніх шкіл України у 80-х рр. XX ст.

Розкрито досвід організації профорієнтації, трудового навчання, продуктивної праці учнів середніх шкіл України у 80-х рр. XX ст., поєднання яких вплинуло на формування позитивного досвіду практичної трудової підготовки учнівської молоді, успішне функціонування та розвиток системи профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: профориєнтація, продуктивна праця, трудове навчання, учні середніх шкіл, вчителі, практика, позитивний досвід.

Черевань І. І.

Профориєнтація, трудове навчання, продуктивний труд учнівських середніх шкіл України в 80-х гг. XX ст.

Раскрыт опыт организации профориентации, трудового обучения, производительного труда учащихся средних школ Украины в 80-х гг. XX с., сочетание которых повлияло на формирование положительного опыта практической трудовой подготовки учащейся молодежи, успешное функционирование и развитие системы профориентационной работы в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: профориентация, производительный труд, трудовое обучение, ученики средних школ, учителя, практика, положительный опыт.

I. Cherevan

Professional Orientation, Labor Education, Productive Labor of the Students of Secondary Schools in 1980 Years in Ukraine

Experience of organization of professional orientation, labour reeducation, productive labour of students of secondarys of Ukraine in 80th is exposed in the article. This factors influence positively on the youth and successful functioning of professional orientation system in Ukraine.

Key words: professional orientation, productive labour, labour teaching, secondary school students, teachers, practice, positive experience

Стаття надійшла до редакції 21.09.2012 р.